

Ковтун Лілія Миколаївна

вчитель трудового навчання, вчитель-дефектолог,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
КЗ «Новопразька спеціальна школа
Кіровоградської обласної ради»

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА УРОКАХ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті означено основні завдання курсу соціально-побутового орієнтування у спеціальному закладі загальної середньої освіти. Проаналізовано специфіку формування та розвитку компетентностей в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках соціально-побутового орієнтування шляхом застосування інтерактивних технологій. На основі аналізу науково-педагогічної літератури визначено корекційно-розвивальний потенціал уроків соціально-побутового орієнтування. Окреслено специфіку формування навичок самообслуговування на уроках соціально-побутового орієнтування в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку.

Ключові слова: формування, розвиток, компетентність, здобувач освіти, порушення інтелектуального розвитку, урок, соціально-побутове орієнтування.

Kovtun Lilia Nikolaevna

teacher of labor training, teacher-defectologist,
specialist highest category, teacher-methodologist
KZ «Novoprazhskaya special school
Kirovohrad regional council»

FORMATION AND DEVELOPMENT OF COMPETENCIES IN EDUCATORS WITH DISABILITIES OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT IN THE LESSONS OF SOCIAL HOUSEHOLD LIFE

The article describes the main tasks of the course of social and domestic orientation in a special institution of general secondary education. The specifics of the formation and development of competencies in education for intellectual development in the lessons of social and domestic orientation are analyzed through the use of interactive technologies. On the basis of the analysis of scientific and pedagogical literature, the correctional and development potential of socio-domestic orientation lessons is determined. The specifics of the formation of self-service skills in the lessons of social and domestic orientation are outlined for education in violations of intellectual development.

Key words: formation, development, competence, education claim, intellectual development, lesson, social and domestic orientation.

Постановка проблеми: Соціально-побутове орієнтування – це спеціальні корекційні заняття, орієнтовані на практичну підготовку дітей до самостійного життя та праці, формування у школярів необхідних навичок самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування

в навколишньому оточенні, а також формування та розвиток життєво важливих компетентностей. У процесі навчання прищеплюються морально-етичні норми поведінки, виховуються навички спілкування, котрі бувають необхідними при відвідуванні різних закладів чи організацій, розвивається художній смак учнів. Школярі отримують елементарні економічні знання (вартість товарів та послуг, бюджет сім'ї). Передбачене практичне знайомство і формування умінь в учнів користуватися послугами різноманітних організацій, підприємств, служб торгівлі, транспорту, медичної допомоги.

Першочерговою метою уроків соціально-побутового орієнтування є формування знань, умінь та навичок, що сприяють соціальній адаптації випускників спеціальних закладів освіти, підвищення рівня загального розвитку учнів та їх всебічна підготовка до майбутньої самостійної життєдіяльності. Спеціальні корекційні заняття з соціально-побутового орієнтування формують в учнів знання та вміння, сприяють реабілітації та їх загальному розвитку, розширенню кругозору, розвитку елементарних творчих здібностей, тобто всі необхідні компетентності для дорослого життя [1].

Актуальність: Якість навчання та виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку значною мірою залежить від того, як на тому чи іншому етапі розвитку спеціального закладу загальної середньої освіти визначаються й розв'язуються завдання корекції порушень пізнавальної діяльності, обумовлюється зміст корекційної роботи, визначаються й реалізуються дидактичні аспекти корекції пізнавальної діяльності учнів.

Питанню формування та розвитку компетентностей в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку присвячено роботи вітчизняних дефектологів: В. Засенка, С. Миронової, Т. Сак, В. Синьова, О. Хохліної, С. Федоренко та ін. Однак, незважаючи на значущість проблеми формування та розвитку компетентностей в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках соціально-побутового орієнтування шляхом застосування інтерактивних технологій та значну кількість присвячених їй досліджень, зазначене питання ще й досі залишається недостатньо розробленим в теоретичному та практичному плані.

Мета статті – проаналізувати особливості формування та розвитку компетентностей в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках соціально-побутового орієнтування шляхом застосування інтерактивних технологій.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних завдань курсу соціально-побутового орієнтування у спеціальному закладі загальної середньої освіти є формування в учнів з інтелектуальними порушеннями навичок самообслуговування, тобто відповідних компетентностей: виховуючої та розвиваючої направленості навчання; систематичності та послідовності; зв'язку навчання із життям; корекції в навчанні; наочності; свідомості та активності учнів; індивідуального та диференційованого підходу; міцності знань, умінь та навичок.

Програма з соціально-побутового орієнтування пропонує практичні заняття з формування навичок самообслуговування, орієнтованих на: особисту гігієну, одяг та взуття, кулінарію, сім'ю, культуру поведінки, житло, транспорт, торгівлю, засоби зв'язку, медичну допомогу, заклади, організації, підприємства, економіку домашнього господарства, профорієнтацію та працевлаштування [7].

Формуючи в учнів навички самообслуговування, важливо виховувати в них такі особисті якості, як доброзичливість, уважність, піклування, прагнення надати послугу, допомогу. Тим самим виховується емоційне позитивне відношення до оточуючих, що має велике значення для успішності процесу інтеграції дитини в суспільство.

Не менш важливе значення для організації людиною незалежного і достойного способу життя має і сформованість у неї вольових якостей та вмінь: самостійності, відповідальності, ініціативності, активності, рішучості, вміння переборювати труднощі і доводити справу до кінця.

Можливість організації людиною незалежного, самостійного способу життя у значній мірі залежить від впевненості її в собі, своїх силах, вміннях, можливостях. Впевненість в своїх силах виникає, коли людина знає і вміє. У свою чергу, людина, яка вірить у себе, швидше розвивається і оволодіває необхідними знаннями та вміннями. Тому наявність у дітей віри у свої можливості, свою успішність в організації побуту – умова і одночасно засіб ефективного формування навичок самообслуговування.

Фундаментальні психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть доводять значні можливості корекційного впливу соціально-побутового орієнтування на розвиток пізнавальної, емоційно-вольової, особистісної сфер здобувача освіти з порушеннями інтелектуального розвитку за умов спеціальної організації навчально-виховного процесу, зокрема застосування інтерактивних технологій (О. Граборов, Г. Дульнєв, В. Карвяліс, Н. Павлова, О. Хохліна) [6].

Із метою формування та розвитку компетентностей в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках соціально-побутового орієнтування доцільно використовувати різні засоби і форми інтерактивного навчання.

Адже організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем. Інтерактивне навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Під час інтерактивного навчання учні навчаються бути толерантними в спілкуванні з іншими людьми, мислити, приймати рішення.

Обов'язково на уроках, у залежності від теми, класів слід використовувати книги, підручники, посібники, довідники. Через медіазасоби є можливість опрацьовувати тести, схеми, таблиці. Використовувати на уроках соціально-побутової орієнтації слід інформаційні картки, різний роздавальний дидактичний матеріал; застосовувати парне, індивідуальне, колективне, фронтальне, диференційоване навчання.

Сутність технології інтерактивного навчання полягає у впровадженні різноманітних методів: пояснення, коментоване читання тексту підручника, дискусія, робота з рисунками, моделями, демонстрування презентацій, практичні роботи тощо. Навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель в є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Доречно використовувати ІКТ-технології, технології проблемного навчання та метод проектів та вправи «Включення понять», «Одна хвилина», «Висловлювання думки іншими словами» тощо.

Корекційно-розвиваючі задачі передбачають цілеспрямований розвиток мислення учнів з інтелектуальними порушеннями (пам'яті, уваги, емоційно-вольових якостей, працездатності). Учитель прагне на основі реального життєвого матеріалу формувати в учнів здатність до встановлення причинно-наслідкових зв'язків. У школярів з'являються вміння аналізувати, порівнювати, робити умовиводи, узагальнювати. Також коригується моторно-координаційна сфера. З'являється досвід соціально-емоційної поведінки, комунікативні навички.

Під впливом навчання в учнів з інтелектуальними порушеннями й поступово формуються навички та вміння, вдосконалюється інтелектуальна

діяльність і більш відчутною стає їх соціальна адаптація. У дослідженнях Г. Дульнєва, Ж. Шиф, В. Петрової доведено, що з переходом із класу в клас в учнів з інтелектуальними порушеннями настають суттєві зрушення в їх психічному розвитку в сторону самостійної організації навчальної діяльності та вплив порушення послаблюється під дією навчання [5].

Формування навичок самообслуговування будується по концентричному принципу, що дає можливість здійснювати корекцію інтелектуальної діяльності учнів. Особливістю навчальної програми по соціально-побутовому орієнтуванні є своєрідність змісту матеріалу, що вивчається, а також його розподіл, який дозволяє постійно повертатися до пройдених розділів. Це сприяє більш міцному і усвідомленому засвоєнню предмету, що вивчається. Розподіл матеріалу у програмі забезпечує послідовність переходу від легкого до більш складного. Таким чином, відбувається підвищення рівня навченості, а оволодіння матеріалом минулих років постійно використовується та закріплюється, переходячи у міцні уміння та навички.

Самообслуговування потребує вміння аналізувати майбутню роботу, планувати її, здійснювати самоконтроль. Навчаючи школярів життєвим компетентностям, вчитель не лише формує у них самостійність в домашній праці, а й вирішує важливу задачу спеціальної школи – корекцію недоліків інтелектуальної діяльності учнів [2].

Таким чином, аналіз спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що в учнів з інтелектуальними порушеннями всі пізнавальні процеси протікають і формуються повільніше та з певними особливостями, ніж в однолітків у нормі. Ці та інші фактори негативно впливають на формування знань, вмінь та навичок на уроках соціально-побутового орієнтування.

У дослідженнях науковців підкреслюється корекційно-розвивальний потенціал соціально-побутового орієнтування у формуванні пізнавальної активності в учнів, що сприяє утворенню необхідних навчальних умінь та навичок, стимулює мовленнєву діяльність, мислення, пам'ять та інші психічні процеси в соціально-побутового орієнтування.

Соціально-побутове орієнтування базується на практичній діяльності учнів. Основоположна роль на уроках соціально-побутового орієнтування відводиться формуванню життєвої компетентності учнів, яка розглядається як здатність застосовувати на практиці знання, досвід, суспільні цінності, базові

навички комунікації і соціально-побутової адаптації, набуті у процесі навчання та комплексної реабілітації [4].

Добір змісту уроків соціально-побутового орієнтування для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку здійснюється з урахуванням компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, на основі принципів достатності (необхідності) для навчання праці і корекції порушень розвитку у дітей означеної категорії з метою їх підготовки для самостійного життя та доступності для сприймання і засвоєння цією категорією дітей [3].

Рекомендується спрямовувати учня на обов'язкове застосування набутих знань (санітарно-гігієнічні вимоги, правила безпеки праці та ін.) у його повсякденній життєдіяльності. У процесі соціально-побутового орієнтування вчитель максимально застосовує свій творчий потенціал та значну увагу має приділяти підтримці позитивної мотивації в учнів, усвідомленості ними техніко-технологічних знань, умінь та навичок, формуванню життєвої компетентності школярів.

Висновки. Важливою ланкою підготовки здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку до самостійного життя є засвоєння курсу соціально-побутового орієнтування за програмою спеціального закладу загальної середньої освіти. На уроках соціально-побутової орієнтації відбувається фізичний, інтелектуальний і етичний розвиток дитини, створюються умови для підготовки учнів до самостійної праці та соціальної адаптації у сучасному суспільстві, тобто формуються і розвиваються життєво важливі компетентності особистості.

Перспектива дослідження. У продовженні практичного вивчення інтерактивних технологій формування та розвитку компетентностей в здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках соціально-побутового орієнтування на базі Новопразької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів Олександрійського району Кіровоградської обласної ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова В. В., Казакова С. А. Социально-бытовая ориентировка учащихся 5-9 классов в специальной (коррекционной) общеобразовательной школе VIII вида: пособие для учителя. М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. 247 с.
2. Гладкая В. В. Социально-бытовая подготовка воспитанников специальных (коррекционных) общеобразовательных учреждений VIII вида: Методическое пособие. – 2 е изд. М. : Изд-во НЦ ЭНАС, 2006. 192 с.

3. Єременко І. Г. Дидактичні основи уроку в допоміжній школі К. : Рад. шк., 1996. 130 с.
4. Новіков Н. І. Проблеми трудового виховання учнів. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 2. С. 103–107.
5. Петрова В. Г., Белякова І. В. К вопросу о разнообразии форм обучения детей с нарушениями интеллектуального развития. *Дефектология*. 1995. № 3. С. 19–22.
6. Хохліна О. П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. К. : Пед. думка, 2000. 286 с.
7. Чеботарьова О. Удосконалення змісту трудового виховання у спеціальних шкільних закладах для дітей із розумовою відсталістю. *Дефектологія*. 2011. № 2. С. 34–37.

Коршунова Наталія Іванівна

заступник директора з виховної роботи

КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня

школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради

**ОГЛЯД ФУНКЦІЙ ПЕДАГОГА У РОБОТІ З УЧНЯМИ З ПОРУШЕННЯМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

У статті проаналізовано функції педагога у роботі з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку. Акцентовано увагу на значенні професіограми у становленні педагогічної діяльності. Визначено особливості здійснення діагностичної; орієнтаційно-прогностичної; конструктивно-проектувальної; організаторської; інформаційно-пояснювальної; комунікативно-стимуляційної; аналітико-оцінної; дослідницько-творчої та корекційної функцій. Зазначено особливості професійного становлення педагога для здійснення роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

Ключові слова: педагог, фахівець, функції, учні з інтелектуальними порушеннями, розвиток.

Korshunova Natalia Ivanivna

Deputy Director for Education works

of KZ «Zaporizhzhya special boarding school «Source»

Zaporozhye regional council

**REVIEW OF THE FUNCTIONS OF THE TEACHER IN WORKING WITH STUDENTS WITH
INTELLECTUAL DISABILITIES**

The article analyzes the functions of the teacher in working with students with intellectual disabilities. Emphasis is placed on the importance of the professional profile in the formation of pedagogical activity. Peculiarities of diagnostic implementation are determined; orientation and prognostic; constructive and design; organizational; informational and explanatory; communicative and stimulating; analytical and evaluation; research and creative and correctional functions. The peculiarities of professional development of a teacher for working with children with intellectual disabilities are indicated.

Keywords: teacher, specialist, functions, students with intellectual disabilities, development.